

3. *Матусовский Г.А.* Экономические преступления: криминалистический анализ. – Х., 1999.
4. *Расследование преступлений в сфере экономики: Руководство для следователей.* – М., 1999.

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ: КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ ОРГАНАМИ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

О.В. Лисодєд

кандидат юридичних наук

*(Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого)*

Стрімке зростання злочинності в Україні призвело і до значного збільшення корисливих злочинів, частка яких у структурі зареєстрованої злочинності в окремі роки останнього десятиліття перевищувала 70%. Окремі автори зазначають: якщо до традиційно корисливих злочинів приплюсувати й ті, які не вважаються корисливими, але в окремих випадках мотивуються користою, то їх доля може сягнути 80–85% [5, с. 156].

Найбільшу питому вагу в корисливій злочинності становлять злочини проти власності. У 1993 р., наприклад, вони становили 71,2% від загального числа зареєстрованих злочинів. У подальшому, на фоні поступового зменшення рівня злочинності в цілому, їх частка дещо зменшилась, однак все ж перевищує 60% (1995 р. – 66,0%, 1996 р. – 63,6%, 1997 р. – 60,7%), а це більше ніж 300 тис. злочинів щорічно*. Переважна кількість серед них є злочинами проти приватної власності громадян. У 1990 р. їх було скоєно близько 160 тис. (43,0% від загальної кількості зареєстрованих злочинів), у 1993 р. – більше 240 тис. (45,1%), у 1995 р. – майже 265 тис. (41,2%), у 1997 р. – 237 тис. (40,3%). Таким чином, більше ніж 2/5 злочинів, що реєструються в Україні, – це злочини проти приватної власності, право на яку, згідно зі ст.41 Конституції України, є непорушним. Основний Закон гарантує, що ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності, а на державу покладено обов'язок всебічно захищати це право. Це стосується й діяльності органів внутрішніх справ.

---

* Статистичні дані тут і далі наводяться згідно з результатами аналізу й узагальнення експрес-інформацій МВС України про злочинність на території України за відповідні роки та матеріалами Державного комітету статистики України.

Для ефективного попередження злочинів проти приватної власності необхідно мати дані не тільки про їхній рівень, а й структуру, динаміку, особистість злочинців та інші елементи кримінологічної характеристики, які у сукупності надають більш предметне уявлення про окремі види злочинів і сприяють розробці та реалізації вже конкретних попереджувальних заходів.

У структурі злочинів проти приватної власності громадян перше місце належить крадіжкам, питома вага яких у 1990 р. становила 81,6%, у 1993 р. – 79,7%, у 1995 р. – 78,9%, у 1997 р. – 75,0%. Відповідно частка крадіжок приватного майна досить висока й у структурі зареєстрованої злочинності: 1990 р. – 35,1%, 1993 р. – 36,0%, 1995 р. – 32,5%, 1997 р. – 30,2%, 1999 р. – 31,4%. Останні три роки – це 175–185 тис. злочинів щорічно, тобто майже кожний третій злочин, що реєструється в Україні, є крадіжкою. Найбільша кількість крадіжок вчинюється у квартирах громадян (30–40% за останні десять років) й інших місцях їх проживання чи тривалого перебування (гуртожитках, готелях, санаторіях тощо).

Наступним, найбільш розповсюдженим злочином проти приватної власності є грабіж, питома вага якого у 1990 р. становила 10,8%, у 1993 р. – 13,0%, у 1995 р. – 11,5%, у 1997 р. – 10,4%. У структурі всієї зареєстрованої злочинності це відповідно 4,6, 5,9, 4,7 і 4,2%, останнім часом – 25–30 тис. злочинів щорічно.

Якщо крадіжка і грабіж з середини 90-х рр. проявляють тенденцію до зниження, то шахрайство – третій найпоширеніший злочин проти власності громадян, – навпаки, тенденцію до зростання як у кількісних, так і у відносних величинах. У 1990 р. було скоєно 5668 таких злочинів (3,7% серед злочинів проти приватної власності та 1,5% у структурі зареєстрованої злочинності), у 1996 р. – 10917 (відповідно 4,3 та 1,8%), у 1997 р. – 18051 (відповідно 7,6 та 3,1%).

Збільшилась останніми роками й кількість умисних знищень або пошкоджень приватного майна громадян. У 1990 р. було вчинено 1887 таких злочинів (1,2% від загальної кількості злочинів проти приватної власності), у 1995 р. – 7545 (2,9%), у 1996 р. – 8866 (3,5%), у 1997 р. – 8991 (3,8%); у структурі зареєстрованої злочинності в цілому у вказані роки це відповідно 0,5, 1,2, 1,4 та 1,5%.

Відносно стабільність серед злочинів має розбій, питома вага якого у структурі злочинів проти власності громадян не перевищує 1,8–2%, а у структурі зареєстрованої злочинності – 0,7–0,8%. Починаючи з 1993 р. це – 4,7–4,8 тис. злочинів щорічно. Можна стверджувати, що останнім часом злочинці віддають перевагу злочинам проти

власності ненасильницького характеру, які, з одного боку, є більш безпечними, а з іншого – ускладнюють викриття осіб, які їх скоїли.

Найменшу питому вагу має вимагательство, частка якого серед злочинів проти приватної власності у 90-ті рр. не перевищує 1,1–1,3%, а у структурі злочинності – 0,4–0,5%.

Відразу слід зазначити, що вищенаведені дані є офіційними. З урахуванням латентності реальна кількість вчинених злочинних посягань значно більша. Перш за все це стосується вимагательства, яке є найбільш латентним серед злочинів проти приватної власності. За даними А.О. Конєва, коефіцієнт латентності цього виду злочинів знаходиться в межах 1–17,5 тис. [4, с.28]. Незважаючи на те що дослідження цього автора було проведене на основі російських реалій, певною мірою з ним можна погодитися, оскільки існує безліч свідчень про “розквіт рекету” у першій половині 90-х рр. і в Україні.

Високолатентним є також шахрайство й деякі види крадіжок, зокрема кишенькові. За даними Науково-дослідного центру Національної академії внутрішніх справ України, останні становлять лише 4–5% від загальної кількості зареєстрованих крадіжок [7, с.160]. Втім є неодноразово підтверджені дані про те, що кишенькові злодії протягом місяця скоюють близько 25 крадіжок і лише в п’яти випадках потерпілі здогадуються про скоєний проти них злочин [2, с.142–143].

Існує багато чинників, які обумовлюють латентність злочинності. Серед них і небажання громадян звертатися до органів внутрішніх справ із заявою про скоєний злочин, обумовлене недовірою до них, сумнівом у їх можливостях щодо викриття винних у скоєнні злочину і покаранні відповідно до закону; прийняти дійових заходів з відшкодування заподіяної злочинном шкоди тощо. Наші висновки підтверджуються і результатами окремих досліджень, згідно з якими, наприклад, 2/3 населення дають низьку оцінку діяльності міліції і не вірять у її спроможність відновити справедливість і порядок у суспільстві [7, с.66–67].

Збільшилась і частка осіб, які скоюють злочини проти власності. Так, тільки осіб, що вчинили крадіжки, у 1990 р. було виявлено 29,3%, у 1995 р. – 43,5%, у 1996 р. – 40,2% від загальної кількості осіб, що скоїли злочини. Частка грабіжників останнім часом становить 3,6–3,7%, тих, що вчинили розбій, – 1,5–1,7%. Значне розповсюдження кримінального обману збільшило частку шахраїв: 1995 р. – 0,6%, 1996 р. – 0,8%, 1997 р. – 1,3% [5, с.14]. У 1995 р., наприклад, осіб, що скоїли тільки чотири вищевказані злочини, було виявлено 167,6 тис., з них 106,2 тис. (63,4%) були засуджені [3, с.19].

Насторожує той факт, що значну кількість злочинів проти приватної власності громадян скоюють неповнолітні. Серед крадіїв їхня частка становить 14–15%, серед грабіжників – 18–22%, серед осіб, що вчиняють розбій, – 17–18% [5, с.21]. По суті, це “авангард” рецидиву серед майнових злочинів. Тільки за офіційною статистикою, в останні п’ять років 17–18% осіб, що вчинили крадіжки, є рецидивістами. Серед грабіжників їхня частка становить 20–23%, серед тих, що вчинили розбій – 26–28% [5, с.22]. Реально ж їх, безумовно, більше, про що свідчать результати вибіркового кримінологічних досліджень [2, с.133–135].

Офіційна статистика свідчить також і про значне зниження віку сучасних злочинців. Наприклад, питома вага молодих людей, засуджених за крадіжки приватного майна громадян, у загальній кількості засуджених за цей вид злочинів у 1995 р. становила 61,3%, у 1996 р. – 60,9%, у 1997 р. – 61,4%; засуджених за грабежі приватного майна громадян і розбої – відповідно 79,0, 78,4 та 78,2% у вказані вище роки [3, с.27]. Така велика кількість виявлених та притягнених до кримінальної відповідальності неповнолітніх і молодих злочинців теж свідчить не на користь органів внутрішніх справ. Виявити їх і злочини, скоєні ними, звісно, легше, ніж злочини, скоєні іншими категоріями злочинців (станом на 1 січня 2000 р. в Україні не розкрито 1,781 млн злочинів [8, с.256]). Даний факт говорить скоріше про те, що органи внутрішніх справ самоусунулись від профілактики злочинності, у першу чергу серед молодого покоління, хоча профілактична функція прямо передбачена (ст.7 Закону України “Про міліцію”).

Профілактика є найбільш раціональним, ефективним і гуманним напрямом попередження злочинності, який повинні реалізувати усі суб’єкти попереджувальної діяльності, у тому числі й органи внутрішніх справ. Навіть законопроект, що розглядається у Верховній Раді України, має назву “Про профілактику злочинів”, і це говорить про те, що держава і суспільство вбачають у профілактиці один з головних напрямків боротьби зі злочинністю.

Поза особливою увагою органів внутрішніх справ залишається і те, що переважна частина осіб, які скоюють злочини проти приватної власності, стають на шлях професійної злочинної діяльності, обираючи її засобом свого існування і джерелом постійного незаконного прибутку. На фоні активної боротьби з корупцією і організованою злочинністю попередження професійної злочинності знову залишилось у тіні, проте вона досить часто або детермінує організовану злочинність, або за певних соціальних умов навіть

переростає в організовану як якісно нове явище [6, с.155–156]. До того ж тривале суб'єктивне замовчування існування професійної злочинності призвело до значного поширення кримінальної субкультури, консолідації і стратифікації злочинців-професіоналів, видозмінення традиційних та появи нових злочинних кваліфікацій. Усе частіше професійні злочинці підбирають покинутих напризволяще батьками та суспільством неповнолітніх та молодь, втягуючи їх у злочинну діяльність. Безкарність при скоєнні кожного наступного злочину дає їм змогу відшліфувати злочинні прийоми та навички і зменшує можливість притягнення їх до кримінальної відповідальності у подальшому. Хотілось би сподіватися, що ті 600 “авторитетів”, яких, за словами міністра внутрішніх справ, нещодавно направлено до місць позбавлення волі [1], дійсно є “лідерами” злочинного світу, ізоляція яких змогла б підірвати його підвалини.

Таким чином, перед органами внутрішніх справ постає досить багато складних завдань щодо охорони конституційних прав, свобод і законних інтересів громадян, у тому числі і права приватної власності, від злочинних посягань, і поле упереджувальної діяльності у цьому напрямку необмежене.

Бібліографічні посилання

1. Близько 600 “авторитетів” відправлено за ґрати // Уряд. кур'єр. – 2000. – №160. – 5 верес.
2. Гуров А.И. Профессиональная преступность: прошлое и современность. – М., 1990.
3. Злочинність в Україні: Стат. збірник. – К., 1998.
4. Конев А.А. Преступность и проблемы измерения ее реального состояния: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. – М., 1993.
5. Литвак О. Злочинність, її причини та профілактика. – К., 1997.
6. Основы борьбы с организованной преступностью: Монограф. / Под ред. В.С. Овчинского, В.Е. Эминова, Н.П. Яблокова. – М., 1996.
7. Преступность в Украине // Бюл. законодательства і юрид. практики України. – 1994. – №2.
8. Про дотримання правоохоронними органами України конституційних гарантій та законності в забезпеченні прав і свобод людини: Постанова Верховної Ради України від 23 березня 2000 р. №1592-III // Офіц. вісн. України. – 2000. – №15.